
El cant de la Sibil·la

Francesc Vicens

La Seu - 6 gener de 2010

A l'Antiguitat Clàssica les Sibil·les eren uns personatges enigmàtics que endevinaven el futur dels pobles i les nacions. Es va fer famosa la Sibil·la grega gràcies a un poema musicat sobre el judici final, el *Judicii Signum*, que reproduïa les profecies de la sibil·la d'Eritrea.

A l'època medieval aquests versos s'anaren acompanyant d'una representació teatral que venia d'un sermó escrit pel bisbe de Cartago. La seva escenificació fou coneguda gràcies al drama litúrgic de la processó dels profetes. Aleshores, aquesta processó finalitzava amb la Sibil·la, qui profetitzava sobre la vinguda del Fill de Déu, amb un llenguatge que infonia temor i justícia.

A l'Europa medieval moltes celebracions litúrgiques s'acompanyaven de representacions i drames de caire didàctic i moral, per fer-se més entenedores per al poble. Els drames sacres més populars i més estesos eren els relacionats amb els cicles de Nadal i Pasqua.

Amb el temps la Sibil·la va ser una de les dramatitzacions medievals del cicle de Nadal més rellevantos d'Europa. Arrelant especialment a la Península i, sobretot, a Catalunya, des d'on va arribar a Mallorca després de la Conquesta de Jaume I el Conqueridor.

Aquest cant es va representar per tota la Península amb més o menys continuïtat fins a les prohibicions sorgides del Concili de Trento. La primera sibil·la documentada als Comptats catalans, en llatí, data del segle X a Ripoll. A partir d'aquest moment trobem diferents sibil·les en homiliaris i leccionaris arreu dels Regnes de Castella i Lleó.

És a partir del segle XIII que trobem les primeres versions musicades del Cant de la Sibil·la en llengua vulgar. Aquestes sibil·les van des de la versió monòdica que inclou les Cantigas de Santa María d'Alfons X el Savi fins a les versions polifòniques d'autors renaixentistes com Cristóbal de Morales, Bartomeu Cárceres o Alonso de Córdoba.

La primera sibil·la documentada a Mallorca forma part d'un cantoral manuscrit del segle XV destinat a l'ús litúrgic conventual. La música apareix en notació gregoriana amb la inscripció: "Una bona cantora diu Lo Iorn del Judici".

Posteriorment, en el Breviarium Majoricensis (Venècia 1506) i al Llibre dels Bon Amonestaments d'Anselm Turmeda (1527) apareixen dues sibil·les, sense notació musical, en català de Mallorca.

Durant aquest temps la sibil·la va ser prohibida progressivament arreu d'Europa. S'eliminaren la major part dels components teatrals i el cant quedà pràcticament tal i com el coneixem avui en dia.

Tal i com expliquen les prohibicions, es decantaren de la representació de les sibil·les tots aquells elements que incitaven al desordre, al soroll i a la confusió espiritual.

Diu la llei sinodal de 1692:

Les esglésies són cases d'oració, de les quals s'han de fer enfora tota mena d'enrenous i atès, que hem sabut que en elles es mantenen alguns abusos, especialment que es canten sibil·les en les vigílies d'alguns sants, que provoquen més les rialles, el soroll, la xerrameca i la confusió que la devoció, manam, amb l'aprovació del Sínode, que d'ara en davant, les sibil·les es cantin en cap de les nostres esglésies, excepció feta de la vigília del Nadal de Nostre Senyor Jesucrist.

Després d'aquestes prohibicions, el cant de la Sibil·la sols ha perviscut de manera ininterrompuda a Mallorca i a la catedral d'Alguer, i s'ha convertit en un dels pocs exemples encara vius de les expressions folklórico-religioses d'origen medieval.

Les sibil·les que escoltam avui en dia la Nit de Nadal són fruit dels esforços dels intel·lectuals mallorquins del sege XIX qui compendiaren els coneixements tradicionals, tot seguint els corrents de pensament europeistes vigents aleshores.

L'interès que va suscitar aquest cant entre els primers estudiosos de la música i folkloristes del XIX va donar lloc a la transcripció en partitura de les sibil·les que arreu es cantaven amb grans dosis d'improvisació, fixant així les principals versions del cant actual.

Antoni Noguera, Bartomeu Torres o l'Arxiduc Lluís Salvador són els noms que signen les transcripcions de les sibil·les que podem escoltar a gran part de les esglésies de

l'illa. I són també, els mediadors dels tòpics actuals més habituals que han contribuït a formar l'imaginari col·lectiu del cant.

Un cant remot, enigmàtic, antiquíssim i arcaic que seguint la descripció de Sanchís Guarner anava ataviat amb “un cridaner vestit de caire femení amb tuls i sedes brodades i sostenia una gran espasa lluenta amb les dues mans”.

La fervorocitat del Cant fou suavitzat amb la incorporació d'una darrera estrofa, Oh Humil Verge, gairebé una invocació, la única part del text que fa referència al Nadal, gràcies a una intervenció de Francesc Pujol.

El cant de la Sibil·la que s'escolta per Nadal forma part del cicle tradicional de les les Matines de Nadal. Juntament amb el sermó de la calenda i el cant de l'àngel, la sibil·la s'ha fet un lloc emblemàtic.

Es canta la nit de Nadal, a la missa de Matines després de la primera lectura del profeta Joel, i els seus versos ens adverteixen de l'arribada de El Jorn del Judici Final, just quan celebrem que Déu s'ha fet home.

Molts estudiosos de la música mallorquina no dubten de qualificar el cant de la Sibil·la com una de les manifestacions més singulars i rellevants de la tradició musical mallorquina pel fet de representar la confluència de la tradició culta i la popular.

En aquests moments la Sibil·la viu una fita històrica. S'obri a nous àmbits, a noves expectatives i a nous tipus de representacions.

La recent proclamació del Cant de la Sibil·la Patrimoni Immaterial de la Humanita per la UNESCO ha servit d'exemple paradigmàtic per veure la vigència i l'interès d'una tradició de passat que esdevé cultura de present. És una manifestació mil·lenària que assumeix usos i funcions úniques per a la societat del segle XXI.

Aquest és un moment àlgid d'una actitud comunitària que venim conreant des de fa anys. L'interès per les manifestacions artístiques del passat està donant lloc a una dinàmica cultural que ens ha permès gaudir de diverses activitats:

1. La reinvençió de la Processó dels Profetes.
2. La creació d'una dinàmica cultural pròpia entorn de la sibil·la.
3. La creació d'espais per a la discussió i la recerca.
4. I la creació de nous espais escenogràfics, sovint folkloritzats, per a la representació de sibil·les a dins i a fora dels espais litúrgics habituals.

Tanmateix, aquesta actitud no és nova d'ara. Cal recordar la primera audició de la sibil·la mallorquina a l'Ateneu de Barcelona en una versió instrumentada per Felip Pedrell en un moment on les inquietuds d'Antoni Noguera conflüïen en els cercles nacionalistes catalans. O la ja tradicional invenció de la festa de la sibil·la instaurada per Joan Maria Thomàs dia 26 de desembre a l'església de Sant Eulàlia.

Des d'aleshores la Sibil·la ha esdevingut "cançó emblemàtica". Més enllà de la melodia i el text, el Cant de la sibil·la representa els valors idiosincràtics de la comunitat. I és per això que és cantada arreu del món quan cal fer explícits valors de mallorquinitat.

La Sibil·la, essent una i a la vegada moltes, ens ofereix una imatge cultural consensuada tot i ser un fenomen viu i canviant.

L'alliberament insular de les lleis synodals tridentines que abastaren Europa va fer possible el reconeixement popular de les tradicions del cicle de Nadal, especialment la Sibil·la. Aleshores era el poble qui pressionava per continuar amb la tradició i reconeixia el Cant com a propi. Ara són les institucions que, gràcies a la tasca de rectors, nins i nines, pares i mares, monges, escolanies i comunitats de feligresos, han reconegut el Cant.

Aquest ha esdevingut emblema, símbol d'identitat i de significacions autòctones.

Tot plegat ens fa comprendre que la catalogació del Cant de la Sibil·la com a Patrimoni Immaterial de la UNESCO no pot respondre a una única fórmula de representació. La diversitat formal en les representacions de valors, vivències i emocions de cada comunitat és un factor clau per comprendre la seva naturalesa dinàmica. Per això, la sibil·la sen's presenta, a dia d'avui, com una de les activitats amb més projecció i més rellevància social dins el conjunt de la societat.

Que així sigui per molts d'anys

Francesc Vicens - Musicòleg